

СТАНОВИЩЕ

от д-р Красимира Ангелова Чакърва,
доцент в Катедрата по български език на Филологическия факултет в ПУ „Паисий Хилендарски”

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'
в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки;
професионално направление: 2.1. Филология;

докторска програма: Български език

Автор: Олга Васкова Моллова Чапърва

Тема: „Функционално-семантичното поле на локативността в съвременния български и руски език“

Научен ръководител: доц. д-р Красимира Ангелова Чакърва

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № РД-21-1501 от 14.07.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационния труд на Олга Васкова Моллова Чапърва на тема „Функционално-семантичното поле на локативността в съвременния български и руски език“ за придобиване на образователната и научна степен **‘доктор’** в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма Български език. Докторантката е представила комплект материали на хартиен (и електронен) носител, които са съобразени с изискванията на Чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски”. Като неин научен ръководител бих искала да подчертая, че тя успя да реализира своите изследователски цели и да представи едно завършено, задълбочено и зряло монографично съчинение.

2. Актуалност на тематиката

Дисертационният труд е посветен на въпроса за езиковата експликация на пространствена семантика в два славянски езика – български и руски. Изборът на руския език при съпоставката не е случаен, като се има предвид, че базисното образование на авторката е в областта на русистиката (тя завършва бакалавърска програма по руска филология и магистърска програма „Актуална русистика“). Темата е подчертано актуална в теоретично отношение, тъй като вербализацията на понятието „пространство“ не е била обект на самостоятелно проучване в съвременната българистика, в т.ч. и в сравнителен план с други езици. Посредством понятийния инвентар на функционално-семантичната граматика, който дисертантката познава отлично, езиковите средства за изразяване на пространствена семантика са анализирани в пълнота.

От друга страна, темата представлява сериозно предизвикателство, доколкото има отношение към широката и комплицирана проблематика, свързана с казуалността в синтетични езици като руския и с компенсаторните механизми за реализиране на определени падежни значения в безпадежни езици като българския. Наред с това фокусирането върху конкретния семантичен обект – обстоятелственото значение локативност – с цел да бъде детайлно описано неговото функционално-семантично микрополе, преодолява традиционната концептуална парадигма на функционално-семантичната граматика в нейния морфологоцентричен вариант и убедително доказва преимуществата на подхода „от значение към форма“. Имайки предвид казаното, поздравявам докторантката за смелостта да избере споменатата тема и да доведе научния анализ до успешен финал.

3. Познаване на проблема

О. Моллова познава много добре проучванията, посветени на локативността, в българската и руската лингвистична литература. Доказателство за това е задълбоченият и на места критичен преглед на библиографските източници, осъществен в първа, втора и трета глава от дисертационния труд. В хода на анализа се достига до извода, че локативните понятия се характеризират с определена етнопсихологическа специфика и са тясно свързани с човешкото възприятие на идеята за движение (динамика) и покой (статика).

4. Методика на изследването

Като научен ръководител на Олга Моллова Чапърва смятам, че изборът на използвания в дисертацията функционално-семантичен подход е логичен и много успешен. Нещо повече – именно този подход дава възможност на докторантката да постигне убедителни резултати при съпоставката между език като руския, в който локативността е ядрено функционално-семантично поле, и българския език, в който това поле не е центрирано, т.е. липсва специализирана падежна грамема за изразяване на локативна семантика. Осъщественият анализ потвърждава за пореден път тезата, че обособяването на дадено безядрено поле в конкретен език има основание единствено през призмата на съпоставката с друг език, в който същото поле има ясно обособен граматичен център.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертационният труд е в обем 168 стр. и е структуриран в увод, четири глави, заключение, библиография, списък на цитираната и използваната литература и списък на екскерпираните източници (на хартиен и електронен носител). Впечатляваща по обем е библиографията, съдържаща 288 заглавия на трудове, свързани с разглежданата тема (108 от тях – цитирани), основно на български и руски език.

На практика това е първото българско лингвистично изследване на проблемите, свързани с категоризацията на пространството в два сродни езика – съвременния български и руски език. В хода на научния анализ са представени убедителни аргументи, доказващи полевия характер на функционално-семантичната категория *локативност* и в двата сравнявани езика, реализираща се като микрополе в рамките на казуалността. Приемам становището на докторантката, че в съвременния български език това микрополе е безядрено, но съществуват основания да се говори за наличие на езикови средства, които са се специализирали в най-голяма степен (в сравнение с останалите пространствени експликатори) при изразяването на локативна семантика – локативните наречия. Те образуват т.нар. квазиядро. Като аргументи в подкрепа на своето твърдение авторката посочва два съществени факта: а) пространствените наречия се едни от най-често използваните средства за изразяване на локативна семантика в съвременния български език; б) налице е генеалогичното родство на част от изследваните наречия (напр. *вкъщи, долу, горе, наземи* и др.) със стари локативни форми или предложни съчетания. Би могло да се допълни и това, че пространствените наречия са моносемантични (изразяват единствено локативно значение) за разлика от някои пространствени предлози например, които могат да изпълняват и други функции.

Намирам за основателно решението на О. Моллова да включи руските падежни грамеми акузатив, датив, генетив и инструментал в периферията на локативното микрополе, характерно за съвременния руски език, като по този начин се дистанцира от идеята на А. В. Бондарко за съществуването на полицентрични полета. Изхожда се от идеята, че изразяването на пространствена семантика не е основната функция на посочените падежи. Срв.: „Факт е, че локативно значение могат да имат и останалите руски падежи (с изключение на именителния),

но то се експлицира значително по-рядко в сравнение с изразяването на субектно-обектни отношения, присъщо на тези падежи. Това е причината да смятаме, че истинското място на винителния, дателния, творителния и родителния падеж в локативна предложна употреба не е в ядрото, а в периферията на синкатегориалното поле, макар и в непосредствена близост до ядрото (предложния падеж)“ (стр. 114).

Смятам, че в най-пълна степен лингвистичният талант на О. Моллова се разгръща в IV глава от изследването (*Ядро и периферия на функционално-семантичното поле на локативността в съвременния български и руски език*), където са коментирани ядрените и периферийните модификатори в състава на функционално-семантичното микрополе на локативността. С много вещина са анализирани лексикалните, фразеологичните, морфологичните и синтактичните експликатори на понятийната категория пространство. Самият термин локативни експликатори, въведен и използван регулярно от авторката, е много сполучлив, но се налага да уточня, че в лингвистичната литература за експликатори пишат и други учени, използвайки понятието като синоним на модификатори (или оператори).

Особено ценни са разсъжденията на докторантката за две антонимни семантични групи в сравняваните езици – фразеологичните единици за близко и за отдалечено пространство, между които са налице както прилики, така и различия.

Не мога да не отбележа, че дисертационният труд е много добре организиран в композиционно отношение. Приветствам идеята за включване на самостоятелна глава, в която понятийната категория пространство е разгледана в широк логико-философски контекст (*I глава. Пространството в езика – философски аспекти и етнолингвистични параметри*), както и на отделна глава, представяща теоретичните основи на дисертационния труд (*II глава. Теоретични основи на изследването*). Изложението се чете с лекота не само заради добрия език и стил, а и защото е постигната необходимата логическа връзка между отделните текстови части, вследствие на което поставените научни задачи са изпълнени последователно.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Наблюдавах отблизо работата на Олга Моллова Чапърова и бях впечатлена от старанието, с което изпълняваше поставените задачи: проучване на библиографските източници, ексцерпция и стратифициране на илюстративните примери. Независимо че по обективни причини (майчинство) се наложи да прекъсне редовната си докторантура за две календарни години, тя съумя да се мобилизира и да завърши работата си в срок. Успешно беше и участието ѝ в научни форуми (национални и международни), където представяше резултатите от своите проучвания. До момента тя има 6 публикации по темата на дисертационния труд, включени в престижни сборници и периодични издания, отпечатани в България и Русия (в т.ч. и рецензирани).

7. Автореферат

Авторефератът отразява адекватно съдържанието на дисертацията. Демонстрирано е умението на докторантката да синтезира наблюденията си върху емпиричния материал, да изгражда ясно, точно, стегнато и стилистично издържано научно изложение. Научните приноси са коректно формулирани.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Категорично е убеждението ми, че обсъжданият дисертационен труд има съществена практико-приложна стойност. Резултатите от него могат да бъдат използвани както при

преподаването на български език на рускоговорещи чужденци, така и при преподаването на руски език на българи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение бих могла да обобщя, че определям представения дисертационен труд като оригинално научно съчинение, което се отличава с последователност при прилагането на теоретичната платформа, непротиворечивост на аргументите, актуалност на емпиричните данни и най-важното – лична позиция на изследователя.

Дисертацията съдържа научни и научно-приложни резултати, които отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Като имам предвид всички споменати достойнства на текста, както и цялостните си впечатления от качествата на докторантката, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване и препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на Олга Васкова Моллова Чапърва образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки; професионално направление: 2.1. Филология; докторска програма: Български език.

19.09.2023 г.,
гр. Пловдив

Изготвил становището:
(доц. д-р Красимира Ангелова Чакърва)